

PRAVNA PRAKSA STEČAJA U EVROPSKOJ UNIJI I ASPEKTI PRIMJENE U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak: Postupci stečaja su postali svakodnevnica u našoj privredi. Broj i težina tih predmeta, predmet su učestalih natpisa u medijima, često sa alarmantnim komentarima. Stvarni problem nije u prevelikom broju stečajnih postupaka. Naprotiv, ono što stvarno nanosi štetu privredi je činjenica da se na tržištu i dalje nalaze oni nad kojima bi odavno trebalo otvoriti stečajni postupak. Prema podacima nadležnih organa u razdoblju od 01. 10. 2012. godine do 04. 12. 2015. godine najveći udio u ukupnom broju otvorenih stečajeva u Bosni i Hercegovini ima Kanton Sarajevo. Iako je 31. 10. 2016.godine ukupan iznos neizvršenih osnova za plaćanje u svim kantonima manji u odnosu na stanje godinu dana ranije, 40,3 % prijavljenih neizvršenih osnova za plaćanje čine poslovni subjekti s područja Kantona Sarajevo, što je i očekivano s obzirom na to da je i sjedište najvećeg broja poslovnih subjekata. Blagovremeno pokretanje stečaja daje veliku mogućnost da se poslovanje privrednog (trgovačkog) društva nastavi, a ne samo pokušaj namirenja obaveza ili dijela obaveza i njegova likvidacija.

ključne riječi: stečajni postupak, gospodarstvo, likvidacija.

Uvod

Decenijski neuspjeh ratifikacije Konvencije u Evropskoj uniji o zajedničkim osnovama za stečaj nije razlog da se odustane od evropskog okvira rješavanja, npr. prekograničnih stečajeva. U tom pravcu je Amsterdamski ugovor (1997) s jedne strane osnažio težnje ka usklađivanju propisa međunarodnih stečajeva unutar Unije, a s druge omogućio i nove načine provedbe Konvencije kroz ovlaštenja prenesena na tijela Unije. Prema novim (Amserdamskim) ovlaštenjima Vijeće EU se može služiti i instrumentima nadnacionalnog prava. „Ugovor iz Amsterdama je rezultat rada međuvladine konvencije započete u Torinu 1996. godine, a potpisan je u Amsterdamu 1997. godine. Odredbe Ugovora iz Amsterdama su:

1. Jačanje uloge Evropskog parlamenta.
2. Uvođenje mogućnosti suspenzije države članice iz postupka donošenja odluka
3. Prenosjenje dijela odredbi koje se odnose na saradnju u području pravosuđa i unutrašnjih poslova iz III stuba u I stub.
4. Uvrštenje Šengenskog sporazuma u Ugovor.
5. Izmjene odredbi o Zajedničkoj spoljnoj i bezbjednosnoj politici.

6. Uključivanje socijalnog protokola u tekst Ugovora.
7. Naglasak na većoj zaposlenosti.

Odredbe Ugovora predstavljale su značajan napredak na polju saradnje u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova. Odredbama Ugovora pitanja azila, prelaska granica, imigraciona pitanja i saradnja u oblasti pravosuđa prebačeni su iz III stuba u I stub, odnosno u nadležnost Evropske zajednice. Ugovor je definisao Evropsku uniju kao područje slobode, sigurnosti i ravnopravnosti.“ (Nurić i Marković, 2016).

Tako je Amsterdamski ugovor otvorio novi prostor za aplikaciju Konvencije premda sama Konvencija (kako je već rečeno) nije ratificirana, te je Konvencija ugrađena i čini sadržaj Regulative Vijeća Evropske unije o stečajnim postupcima br. 1346/2000.² (nadalje, Regulatoriva) koju je Evropska unija prihvatila 29. svibnja 2000. godine, a koja je stupila na snagu 31. 05. 2002. godine. Dakle, Amsterdamski ugovor je donio novi put primjene Konvencije unatoč političkim problemima s ratifikacijom, jer Regulatoriva djeluje automatski i simultano na sve članice, bez potrebe ratifikacije i direktne integracije u nacionalne legislative. U tom smislu Regulatoriva se ugrubo može nazvati i *Evropskim stečajnim zakonom* (doduše, samo na području međunarodnih stečajeva unutar EU). Konvencija je bila bazirana na međudržavnim odnosima zemalja članica, a Regulatoriva je instrument supranacionalnog prava EU na temelju pravne stečevine i ovlasti koje Unija ima sukladno ugovorima na kojima je zasnovana. Uz to, budući da je Konvencija ukomponirana u Regulatorivu većina literature koja se odnosi na Konvenciju primjenjiva je i na Regulatorivu.

Za razliku od drugih regulatoriva EU, Regulatoriva o stečajnim postupcima ne sadrži odredbe kojima se neko pravo definira, uvodi, propisuje, i sl., nego odredbe kojima se razrješava sukob pravnih propisa zemalja članica na području stečaja. Dakle, Regulatoriva gotovo uopće ne sadrži supranacionalna pravila uniformnog prava, već raspored i alokaciju pravnih odnosa konfliktnih nacionalnih zakona. Ona ne slabi nego jača lokalne zakone, i izraz je pluralističkog (nasuprot monističkom) pogleda na evropsko pravo, koji prepoznaje različitosti kao pojavu koja se treba vrednovati, te se smatra „(...) važnim potpurnjem pluralističkog evropskog privatnog prava” (Bos, 2003: 57).

Kao takva Regulatoriva je odličan izraz složenosti međudržavnih odnosa članica EU i slika kompleksnog balansa s jedne strane između suverenosti i samostalnosti zemalja članica koje

² Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000., *On insolvency proceedings*, Official Journal L 160, 30/06/2000, str. 1–18 (03.07.2017.) Bos, Titia M., *The European Insolvency Regulation and the Harmonization*.

insistiraju na vlastitim pravnim tradicijama, i s druge strane nadnacionalnih ovlasti Unije i jednoobraznih tendencija.

Regulativa primjenjuje koncept *COMI* prema kojem je središte glavnog interesa pravne osobe u državi u kojoj je ta pravna osoba registrovana i gdje ima sjedište, osim ako ne postoje dokazi za suprotno. Ako je središte glavnog interesa u članici u kojoj se primjenjuje doktrina „siège réel“ (doktrina stvarnog sjedišta, koja nastoji suzbiti tzv. *Delaware efekt*³ i prema kojoj nije bitno gdje je pravna osoba registrirana nego gdje obavlja većinu posla), a sjedište pravne osobe je u članici koja priznaje ovu doktrinu, sudovi u obje države bi mogli prihvatiti nadležnost za glavni stečajni postupak. U tom slučaju priznaje se nadležnost suda koji prvi otvori postupak, a drugi sud nema pravo žalbe i mora prihvatiti jurisdikciju prvog suda.

Ukoliko je pravna osoba u formi holdinga (grupe) koji ima društva u više zemalja članica, tada se može otvoriti i više odvojenih glavnih stečajnih postupaka za svako društvo, a međunarodnu nadležnost imao bi sud u zemlji gdje je holding registrovan. Nedostatak ovog rješenja je u tome što holding kompanija može izabrati državu registriranja prema kriteriju najnižih poreza, a da u navedenoj zemlji uopće nema značajnu poslovnu aktivnost.

Kao jedna od rijetkih uniformnih odredbi koja se ugrađuje u lokalne zakone uočava se ona kojom se sud (ili likvidator, ovisno o stečajnom sistemu) obavezuje kod otvaranja stečajnog postupka odmah obavijestiti sve poznate vjerovnike i u ostalim zemljama članicama Unije. Obavijest mora sadržavati vremenske rokove koje treba poštovati, mjesto i instituciju kojoj se prijavljuju potraživanja, kao i informaciju moraju li razlučni vjerovnici podnositi prijave ili ne.

Što se tiče nadležnosti Evropskog suda pravde, pravna pitanja o interpretaciji Regulative mogu se uputiti ovom sudu tek nakon što je slučaj došao do najvišeg nacionalnog suda, čemu prethodi višegodišnji pravni proces na nižim nacionalnim sudovima. Stoga se ne može očekivati kako će Evropski sud pravde interpretirati Regulativu, jer prije toga određeni pravni spor mora proći kroz cijeli proces na nacionalnom nivou.

Regulativa se primjenjuje u svim zemljama članicama osim u Danskoj zbog specifične pravne stečevine EU, i to stoga jer Danska (uz Veliku Britaniju i Irsku) ima vlastiti protokol primjene Amsterdamskog ugovora, prema kojem se u Danskoj taj Ugovor primjenjuje na specifičan način, te određeni njegovi elementi na Dansku ne djeluju. Velika Britanija i Irska su formalno sudjelovale u prihvaćanju Regulative te su i one njome obavezane, no Danska nije, te

³ Preko 40 % kompanija izlistanih na NYSE i preko 50 % Fortune 500 kompanija registrirano je u državi Delaware zbog specifičnosti zakona te države. Iz, Deakin, Simon, *Legal Diversity And Regulatory Competition: Which Model For Europe*, Centre for Business Research, University Of Cambridge Working Paper No. 323, 2006. <http://www.cbr.cam.ac.uk/pdf/WP323.pdf> (08.07.2017.)

na Dansku Regulatorica ne djeluje. Međutim, Danska je neformalno objavila kako želi sudjelovati i primjenjivati pravila Regulatorice.⁴ U međuvremenu je Velika Britanija u skladu sa principima Brexita napravila korak nazad po ovom pitanju.

1. Pravna praksa i politički elementi vezani uz stečajne postupke

Stečaj je vrlo specifičan i težak događaj u postojanju svakog privrednog društva koje dođe u takvu situaciju. Ta specifičnost zahtijeva izvanredna rješenja i poseban način suočavanja s naslijeđem stečajnog dužnika. Nije jednostavno derogirati upravu društva i zamijeniti ju upraviteljem, prodati imovinu i razdijeliti je vjerovnicima, te u najčešćem slučaju likvidirati preduzeće, odnosno analizirati mogućnost restrukturiranja i provesti proces sanacije. Stoga ta pravna procedura ne može biti sasvim jednostavna. No, to svejedno nije opravdanje za takvu složenost stečajnih zakona da su oni teško primjenjivi bez opsežnijih tumačenja. Povrh svega, različiti stručnjaci i različite institucije ne tumače stečajne zakone uvijek jednako, pa uopće nije čudno što obični građani i poduzetnici nisu upoznati s pravima i obvezama koje bi imali ukoliko njihov poslodavac ili poslovni partner padne u stečaj.

S druge strane, dobar stečajni zakon mora biti uređen i znalački uravnotežen između jednostavnosti (jasno definirana pravila koja omogućuju primjenu u velikom broju slučajeva i brzo postizanje efikasnog ishoda) i prilagodljivosti (specifične situacije u kojima se traži mogućnost adaptacije pravila). U pravosudnom sistemu koji je podložan pritiscima, prilagodljivost treba biti ograničena kako bi se izbjegli problemi moralnog hazarda korupcije, i sličnih izopačenja, no to često ide upravo na štetu jednostavnosti.

Dakle, kompleksnost pravne stečajne procedure može biti posljedica izbjegavanja prilagodljivosti koja otvara prostor eventualnim malverzacijama u stečajnom postupku. Ne ulazeći u kriminološke dimenzije stečajnog postupka, ipak se čini kako realnije objašnjenje kompleksnosti sistema i u izvorištu stečajnih zakona, odnosno u njemačkom original koji čini nomotehničku osnovu stečajnih zakona u Bosni i Hercegovini, u sistemu, strukturiranosti, i uređenosti njemačkog društva koje je produciralo takve stečajne zakone kod nas u BiH.⁵ Bez želje za rangiranjem ili kvalitativnim poređenjem, treba reći kako su naš mentalitet i kultura (pa stoga i pravni i stečajni sistem) u mnogočemu jednostavno drugačiji od njemačkog, te je za naše potrebe obimne zakone u pojedinim elementima potrebno pojednostaviti.

⁴ O statusu Danske i nadležnosti Regulatorice videti u: Bos, 2003: 48–49

⁵ Stečajne zakone u množini pišemo zato što entiteti u BiH i Distrikt Brčko imaju svoju stečajnu regulatoricu, pa se dakle radi o tri zakona.

Najjednostavniji i najbolji test kvaliteta stečajnog sistema, stečajnog zakona, i stečajnog pravosuđa u određenoj državi, pa tako i u BiH, jest test upotrebe, odnosno test korištenja. Ako privredna društva u poteškoćama, njihovi vjerovnici, i ostali zainteresovani za stanje dužnika ne koriste stečajnu proceduru, izbjegavaju je, i nastoje probleme riješiti na bilo kakav drugačiji način, samo ne u stečajnom postupku, to je očit znak kako sistem nije dobar.

Promatrajući poziciju uprave društva u poteškoćama, uprava će izbjegavati stečaj gotovo po svaku cijenu ako se u stečajnom postupku društvo ne može poslovno stabilizovati, ili je postupak restrukturiranja praktično skoro nemoguće primijeniti. Takođe, ako se u stečajnom postupku menadžment društva automatski derogira, zamjenjuje, ili otpušta, te ako vlasniku/cima u stečaju ne preostaje apsolutno ništa, isti taj menadžment koji djeluje s ciljem maksimizacije zadovoljstva vlasnika (koji uostalom i postavljaju upravu, doduše posredno) neće imati apsolutno nikakvu unutrašnju motivaciju da otvori stečaj.

Promatrajući vjerovničku poziciju, ukoliko stečajem vjerovnici gube redosljed namirenja te se time ne ispunjavaju obećanja dana u vrijeme redovnog poslovanja, ukoliko se vjerovničke tražbine namiruju u minornoj proporciji, ili se namiruju nakon proteka vrlo dugog vremenskog razdoblja, ukoliko za vjerovnike u stečajnom postupku postoje brojni dodatni troškovi i procesna prolongiranja, i to kako bi dobili ono što im pripada, ni vjerovnici neće imati interesa za pokretanje stečajnog postupka. Nastojat će svoj problem s dužnikom riješiti na bilo kakav drugačiji način.

Jasno, izbjegavanjem pravosudnog sistema isti taj sistem postaje manje opterećen, te zaposlenici u tom sistemu zbog toga i nisu osobito nezadovoljni. No, sudije i stečajni upravitelji nisu kreatori stečajnog sistema, već samo izvršiocu pravila (tj. zakona i podzakonskih akata) koje donosi neko drugi, i oni ne smiju biti primarne adrese kritike. Čini se kako dizajneri stečajnog sistema svugdje pa i kod nas najviše računa vode o općoj formi zakona, a vrlo malo o praktičnom načinu provođenja.

Takođe, opravdano je zapitati se je li kompleksnost zakona i procedure kod nas možda namjerno izazvana kako bi se stvorila podloga za kontradiktorne pravne radnje, i to primjenom teško razumljivog zakona kojeg je na određenim mjestima moguće tumačiti na više načina, odnosno koji otvara prostor za mogućnost zloupotrebe službenih položaja? Što je neki zakon složeniji manji će krug osoba poznavati njegove detalje i rješenja. U suprotnom, što je pravni propis jednostavniji i jasniji i šira će javnost bolje poznavati svoja prava. Ako privrednici manje poznaju i koriste pravne opcije, ukoliko je zakon koji te opcije opisuje kompleksan i teško razumljiv, a neko drugi ko ove pravne mogućnosti poznaje može to iskoristiti pa i zloupotrijebiti.

Pojednostavljenje stečajnog zakona donosi i direktne ekonomske koristi. Ying (1996) je prikazao kako simplifikacija stečajnog zakona koja donosi i pojeftinjenje stečajnog postupka povećava ponudu kredita. Naime, Ying pokazuje kako racioniranje kredita (razlika između odobrenog i zatraženog kredita) značajno raste s povećanjem troška stečajnog postupka, čime je prezentirana direktna veza između obima kreditiranja i složenosti procedure stečajnog postupka. Empirijska promatranja upravo potvrđuju ovaj efekt, jer se u SAD-u nakon amandmana Stečajnog zakona 1994. godine i pojednostavljenja stečajne procedure povećalo kreditiranje malih poduzeća. Kod nas, s druge strane, možemo promatrati stečajni postupak koji je hibrid njemačkih rješenja a vrlo često i urneka pojedinih susjednih, hrvatskih transformacija i intervencija u izvorna njemačka rješenja. Pri tome riječ "hybrid" ne treba čitati u pejorativnom obliku, jer nije razumno transferirati opsežne zakone iz inozemstva bez nužnih modifikacija zbog lokalnih specifičnosti. No, razdoblje pripreme za uvođenje potpuno novih stečajnih zakona kojima bi se sasvim izmijenio koncept stečajnog postupka u BiH je na izmaku. A uostalom u međuvremenu je i u Njemačkoj priprema za uvođenje novog Zakona trajala pet godina, tokom kojih su se obučavali sudionici za sudjelovanje u novom stečajnom postupku.

Kod nas prilikom kampanje koja još traje, promjena u stečajnom sistemu, bilo je vrlo malo edukacije a nisu doneseni ni nužni pravilnici bez kojih se ne može raditi, niti postoji softver za posebni upisnik stečajeva. Sudska procedura značajno se unaprjeđuje ako se suci osposobljavaju kroz seminare, treninge i razne druge oblike edukacije što je u svijetu široko rasprostranjeno. Od Argentine, Dominikanske Republike, Ekvadora, Moldavije, Nepala, do Tajlanda, postoje brojni primjeri država u kojima postoji sistem obrazovanja sudaca u komercijalnim parnicama, a nekoliko je država osnovalo i institute za obuku sudaca u privrednim procesima. U SAD-u se godišnje potroši oko 17 milijuna US dolara na obuku sudaca za vođenje privrednih procesa, u Nizozemskoj 20 milijuna, a u Francuskoj 23 milijuna dolara (Grupa autora, 2004: 52). Kod nas, nažalost, čini se kako još nije dozrela politička klima koja bi izdvojila znatnija sredstva za ovakve projekte koji donose tek dugoročne efekte.

Gotovo je nevjerovatan način na koji se donose ključni zakoni u BiH, te koliki je opseg političkih intervencija u pravni sistem, pa tako i u sistem poslovno-trgovačkog pravosuđa koji upravlja stečajevima. Stečajni zakoni su temeljni zakoni, izuzetno bitnih za funkcionisanje privrede, a njihove izmjene i dopune bile su prečesto stihijske, učinjene na brzinu, bez konsultacija sa stručnjacima i praktičarima. Sucima, upraviteljima, i ostalim sudionicima u provedbu se daje zakon pun nedorečenosti i loših rješenja, a potom političari (a za njima i široka javnost) bez ustručavanja prozivaju pravosuđe za inertnost, sporost, neučinkovitost, itd. Valja

uvijek imati na umu da će stečajni postupak biti dobar, efikasan i kvalitetan u onolikoj mjeri koliko je proces donošenja zakona bio temeljit, promišljen, i usklađen s mišljenjima stručnjaka i teoretičara, ali prije svega praktičara.⁶

Kod izmjena i dopuna stečajnih zakona, autori komentarišu način na koji su zakoni doneseni, i kako se intervenira u njihov sadržaj. Preostaje samo da se izrazi čuđenje nad bezočnošću kojom se kod nas politički subjekti, kako vladajući tako i oni opozicioni na svim nivoima zakonodavstva miješaju u svaki zakonski projekt, pa i u stečajni set zakona na nivou entiteta i Distrikta Brčko. Ignoriraju se mišljenja onih koji ta znanja i iskustva imaju. Kao da se ispustilo iz vida koliko su dobra i promišljena rješenja u stečajnom pravu važna za privredu i pravosuđe.

Posljedice ovakvih intervencija snosi, prije svega, pravosudni sistem koji nedorečene zakone mora primjenjivati i njima se rukovoditi, a ne oni koji su takve zakone pripremili i donijeli. Svjedoci smo kako je u postupku pregovora s Evropskom unijom upravo pravosuđe postalo meta neprestanih intervencija evropskih subjekata, i to na svim nivoima, a tek nakon toga se govori o niskoj produktivnosti, slaboj efikasnosti, visokim troškovima, i o drugim poteškoćama u državi.

Valja imati na umu i činjenicu da se zbog strukturne, ukorijenjene, i široko raširene insolventnosti stečajevi godinama uopće sistemski ne provode, već su objektom političkih previranja i interesa, a jedino o čemu se barem koliko-toliko vodi računa jest očuvanje radnih mjesta.

Nažalost, ovaj politički moment nezaobilazan je u diskusiji o stečajevima kod nas pa i u državama regiona, a osobito kad se razmatraju mogućnosti restrukturiranja. Naime, restrukturiranje u stečaju odnosno rehabilitacija dužnika treba se provoditi na racionalnoekonomskim temeljima, i to tek nakon provedene analize izvodivosti, a ne prema unaprijed donesenoj kratkoročno, politički motiviranoj odluci. Konkretno, nije razumno unaprijed odlučiti da će neki dužnik biti saniran samo zato što zapošljava određen broj radnika.

Dubinskom analizom održivosti poslovanja dužnika treba uvidjeti postoji li realno opravdanje za njegovo restrukturiranje i koji su izgledi za njegov uspjeh. Nastavak poslovanja mora biti opravdan na temelju racionalnih i ekonomskih činjenica. Ne postoji apsolutno nikakav razlog zbog kojeg bi država garantovala za obaveze nekog privrednog (trgovačkog) društva i

⁶ Također valja uzeti u obzir i sociološku perspektivu, jer je stečajni (odnosno pravosudni) sistem dio sveukupnog društva, i biti će dobar onoliko koliko i društvo koje ga stvara. Ne može se očekivati da će stečajni (odnosno pravosudni) sistem biti bolji, kvalitetniji, efikasniji, efektivniji, produktivniji, i konačno pravedniji od društva koje ga kreira.

uvijek iznova sanirala njegove gubitke, ukoliko se pokazuje da za to nema nikakvog racionalnog i ekonomskog obrazloženja. Taj novac poreznih obveznika (naš novac!) mudrije i efikasnije je iskoristiti za edukaciju i prekvalifikacije radnika, a dužnika valja likvidirati i rasteretiti njegove poslovne partnere i njegovo okruženje od bremena neizvjesnosti i nestabilnosti.

Treba reći i kako kod nas nije pitanje političkih intervencija originalna naša ideja, jer i u svijetu je sasvim rašireno spašavanje velikih dužnika. To se čini iz strateških razloga, ili zbog strukturnih tektonskih poremećaja u privredi do kojih bi došlo u slučaju stečaja velikog dužnika, no također i zbog kratkoročnih politički motiviranih razloga. I takvim slučajevima treba prethoditi ekonomska analiza, i mora postojati racionalno opravdanje za spašavanje velikih dužnika, te se novac poreznih obveznika ne smije koristiti za površinsko saniranje, već za restrukturiranje u stečaju u pravom smislu riječi.

Dakle, restrukturiranje u stečaju ne bi smjelo biti objekt političke intervencije, već uvijek posljedica objektivne ekonomske analize opravdanosti nastavka poslovanja stečajnog dužnika.

U procesu BiH prilagođavanja propisima EU ostaje da se vidi kako će se sprovesti opsežna reforma dijela pravosuđa koje se bavi stečajevima, te se valja nadati kako će barem pojedine systemske pogreške biti korigovane dolazećom reformom. Ne treba čekati strukturnu krizu stečajnog sistema, no i u krizi valja imati na umu kako je ona uvijek dobar temelj za reforme, jer se u izvanrednim situacijama često poduzimaju upravo oni koraci koji su inače nužni, ali ih blokiraju određeni politički interesi. Na primjer, financijska kriza u Aziji krajem 1990-tih i početkom ovog milenija (prosjeck udjela nelikvidnih tvrtki u pet zemalja Jugoistočne Azije iznosio je čak 63 %, a u istim zemljama prosječno je 31 % društava završilo u stečaju (Stiglitz, 2001: 1)) velikim je dijelom bila posljedica neadekvatnih stečajnih sistema, te su pod teretom krize ključne interesne grupe konačno morale provesti reforme stečajne normative koje su prethodno dugo bile na čekanju zbog političkih prepreka.

2. Pravno-ekonomski aspekti stečaja

Veličina preduzeća kao stanje predstavlja posljedicu aktivnosti u prethodnim periodima. U osnovi veličina je posljedica njenog formiranja prilikom izgradnje i osnivanja preduzeća. S druge strane preduzeća u svom funkcionisanju mijenjaju svoju veličinu, te se veličina javlja kao posljedica rasta preduzeća. Za razliku od veličine preduzeća koja predstavlja stanje, rast predstavlja proces. Veličina je izraz statike, to je slika stanja preduzeća u određenom vremenskom momentu, i to osvijetljena samo sa jednog aspekta.

Veličina preduzeća predstavlja izraz stanja jedne značajne i kompleksne dimenzije preduzeća. Ona osvjetljava predstavu o objektu posmatranja samo sa jednog aspekta, čak i kada se kombinacijom različitih pokazatelja pokušava upotpuniti ta predstava. Kao izraz stanja, veličina preduzeća je statička kategorija. Ona pokazuje potencijale angažovane u preduzeću, koji stoje preduzeću odnosno njegovom rukovodstvu na raspolaganju. Preduzeće kombinuje svoje potencijale radi postizanja što povoljnijih efekata.

Veličina preduzeća je posebno značajna u postizanju ekonomije obima te sa interesovanjem za analiziranje ekonomije obima dolazi i do razvijanja teorije optimalne veličine preduzeća. Optimalna veličina preduzeća ostaje na statičkim osnovama uz izuzetno krute i malobrojne pretpostavke tako da se pokazuje praktično primjenljivom u izuzetno malom broju konkretnih slučajeva. Posebno činjenice da preduzeće ostvaruje ekonomiju obima uz različite veličine uzdrmale su pretpostavke na kojima počiva teorija optimalne veličine, te na taj način i samu teoriju. Kritika klasične postavke i nalaza da krivulja dugoročnih prosječnih troškova ima oblik slova „U“ implicira odbacivanje i na njoj zasnovane koncepcije optimalne veličine preduzeća. Kritikom postavki na kojima počiva ova teorija odbacuje se i predstava o optimalnoj veličini preduzeća i najrentabilnijoj veličini firme.

Preduzeće kao jedna od trajnih tvorevina civilizacije i razvoja ljudskog društva se mijenja tokom svog života. Ono se prilagođava (bez obzira na to da li anticipira promjene, izaziva ih, reaguje na njih ili ih samo posmatra). Promjene veličine preduzeća predstavljaju praktične odgovore preduzeća na izazove koji postoje u okruženju sa težnjom da se zauzme što povoljnija pozicija na tržištu u odnosu na postojeće i potencijalne kupce i konkurente. Veličina preduzeća se tako pokazuje kao varirajuća karakteristika. Ona se povećava ili smanjuje u zavisnosti od brojnih uticaja na preduzeće i brojnih kretanja na tržištu.

U sukcesiji vremenskih perioda promjene veličine u pozitivnom smjeru označavaju se rastom preduzeća, analogno rastu veličina u prirodi. Istraživanje rasta preduzeća postaje opsesija brojnih naučnih radnika iz oblasti prava, ekonomike preduzeća, menadžmenta itd. pri čemu se često rast definiše kao narastanje odnosno okrupnjavanje preduzeća. Sa razvojem interesovanja za fenomen rasta pokušava se kompleksnije definisati sam rast, te se on prestaje posmatrati i definisati samo kao okrupnjavanje preduzeća, odnosno nekih njegovih veličina. Dolazi do razvoja teorija rasta preduzeća.

Definisanje rasta samo kao okrupnjavanje preduzeća postaje usko, posebno zato što se takvim definisanjem rasta iz analiza isključuju pojedine faze, etape i periodi iz životnog vijeka preduzeća koje nisu karakterisane povećanjem relevantnih veličina. Preduzeće u svom životu

ima periode u kojima povećava neke svoje kvalitete, ali i periode u kojima posmatrane veličine stagniraju, i periode u kojima se karakteristični i za analizu relevantni kvantiteti smanjuju. Isključivanje takvih perioda u kojima se ne povećava veličina preduzeća imalo bi za posljedicu defektnost teorije rasta, kako u teorijskom tako i u praktičnom smislu.

Po nama rast treba definisati kompleksnije, ne samo kao povećanje veličine nego kao zauzimanje povoljnije pozicije preduzeća, a poboljšanje pozicije preduzeća podrazumijeva prevashodno poboljšanje njegove tržišne pozicije, odnosno povoljnijeg položaja u odnosu na kupce i na konkurente.

No, to dodatno komplikuje samo definisanje rasta i izaziva inkorporiranje u teoriju rasta svih kretanja koja ne (do) vode do poboljšanja tržišne pozicije. Osim toga, teško je ocijeniti kad je preduzeće u povoljnijoj, odnosno lošijoj poziciji. Pri tome se mogu uzimati različiti kriteriji i različiti načini utvrđivanja rasta, ali za samo definisanje ostaju kao najznačajniji odnosi koji se dobijaju poređenjem kretanja u preduzeću u odnosu na početno stanje.

Pri ovim poređenjima može se utvrđivati relativno poboljšanje ili pogoršanje pozicije preduzeća u odnosu na startno stanje, na kretanje konkurenata ili na kretanje grane. Relativni pokazatelji ne mogu poslužiti kao jedino objektivni i dovoljni ni u jednoj analizi. Preduzeće u svom životu može imati periode opadanja svoje aktivnosti, opadanje svih fizičkih i vrijednosnih pokazatelja veličine, a da mu se relativni položaj na tržištu poboljšava.

Apsolutno opadanje dovodi preduzeće u povoljniju poziciju na tržištu zbog bržeg apsolutnog opadanja konkurenata i grane. Može li se takvo kretanje označiti rastom? Preduzeće koje smanjuje svoje aktivnosti i po svim svojim pokazateljima ide putem kontrakcije, raste u odnosu na konkurenciju, uz mogućnost poboljšavanja svog poslovnog uspjeha i svoje rentabilnosti. Takva kretanja mogu predstavljati put u likvidaciju, ali s druge strane preduzeće može kontrakcijom uzimati predah i skupljati snagu za novi relativni i apsolutni rast kroz rekombinovanje svojih potencijala uz drugačiju proizvodno tržišnu strategiju.

Fenomen rasta uključuje u sebe i kvalitete, te se i na taj način daje doprinos potpunijem definisanju rasta. Poboljšanje kvaliteta uz povećanje kvantiteta, međutim, izaziva dodatne metodološke probleme u razmatranju rasta. Za različite potrebe i u različite svrhe proširivanje samog pojma rasta obogatilo je ekonomiku preduzeća, donijelo joj brojna korisna tumačenja fenomena rasta, ali i brojne probleme koji se vezuju za rast. Različite definicije rasta ostaju ne samo međusobno neusaglašene, nego zbog svoje međusobno dijametralne suprotnosti i isključivosti ostaju neusaglasive. Takvo stanje u teoriji sa brojnim definicijama istog pojma ima

svoje posljedice u nemogućnosti opšteg prihvatanja jedne od njih, te se za različite svrhe autori opredjeljuju za onu definiciju koja najviše odgovara predmetu posmatranja i analiziranja.

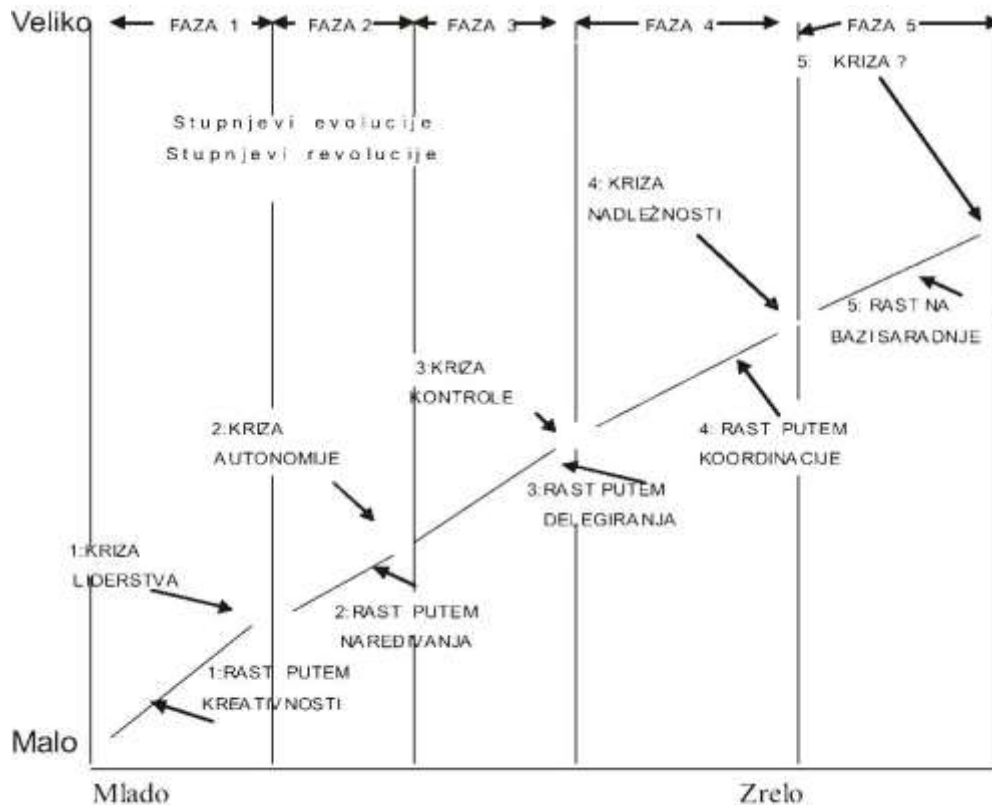
Rast predstavlja izazov za preduzeće, zato što samim povećanjem preduzeće dolazi u poziciju da lakše ostvaruje svoje poslovne ciljeve. S druge strane preduzeće koje uspješno ostvaruje svoje ciljeve obezbjeđuje preduslove za svoj rast. Rast kao dinamička vremenska kategorija je uvijek izraz kretanja.

Rast preduzeća se mora shvatiti kao odgovor preduzeća na postojeće stanje i na pretpostavljena kretanja u okruženju. Rast je način ostvarenja ciljeva preduzeća, odnosno komponenta strategijskog pristupa rukovodstva ciljevima preduzeća. I pored toga što rast predstavlja izvor novih problema (posebno upravljačkih) rukovodstvu preduzeća, upravo je upravljačko tijelo u preduzeću izazvano rastom, ono ga inicira, vodi, nosi, usporava i ubrzava i pod teretom rasta koji donosi nove probleme, najčešće prepušta preduzeće drugom rukovodstvu.

Mada se rast u teoriji često predstavlja kao cilj i „kao osnovni posao preduzeća“⁷ rast nije niti može biti cilj, a posebno ne osnovni cilj preduzeća. Rastom se stiže do ciljeva. Oni se rastom ostvaruju. Motivi za rast preduzeća se nalaze u najvišem rukovodstvu preduzeća. „Sigurnost u zaposlenje poslovnog rukovodstva, javno vođene korporacije ne zavisi od toga da li profit u odnosu na prodaju iznosi 4 % ili 5 %, ili da li prinos u odnosu na investicije nakon uplate poreza iznosi 10 % ili 12 %. Ipak se poslovna rukovodstva bore da poboljšaju realizaciju profita i da ga povećaju, te usmjeravaju svoje planiranje takvim profitnim ciljevima. Zašto? (Chamberlain: 1968: 62). Motivi koji pokreću rukovodstvo ka rastu mogu biti različiti i kreću se od želje za samopotvrđivanjem, poboljšanjem uspjeha u odnosu na ranije periode i u odnosu na konkretne, do opsjednutosti „samim pojmom rasta zbog njega

U privrednom i stvaralačkom smislu, problem veličine je problem rasta, odnosno problem narastanja i prelaska veličine iz jednog statusa u drugi. U ovom aspektu, taj problem je problem rukovodstva preduzeća, odnosno problem sposobnosti i spremnosti rukovodstva da promijeni svoj stav, držanje i vidokrug.

⁷ Šire o kritici rasta kao cilja preduzeća vidjeti u: Todorović, 1988: 35–43 i Senić, 1988: 117.

Slika 1: Faze kroz koje preduzeće prolazi u svom životu – Greinerov model strateških promjena (Todorović, 1988: 52)

Bez obzira na način označavanja pojedinih razvojnih faza u raznim modelima, bitno je da većina autora govori o prelascima iz jedne u drugu fazu, kao skokovima u novo stanje u kojem se javljaju novi problemi, (Slika 1).

Sam prelazak se često označava revolucijom koja uključuje brojne potrese i krize. Tako, Greiner (Senić, 1988: 97) sugerišući pet stupnjeva, odnosno faza kroz koje prolazi preduzeće kada prelazi od malog ka velikom (u prodaji i po broju zaposlenih) i od mladog ka zrelom, govori o raznim krizama specifičnim za svaku pojedinu fazu, kao što je to prikazano na slici. Greiner (1997: 111) smatra da sva preduzeća, ako žele ostvariti prihvatljiv nivo učinka moraju proći kroz određen broj faza, a svaka faza rasta završava krizom.

Svaka od evolutivnih faza preduzeća je karakterisana posebnim stilom upravljanja, a na dinamiku razvoja utiče pet faktora: starost preduzeća, veličina preduzeća, stepen evolucije, stepen revolucije, i stopa rasta grane u kojoj preduzeće obavlja svoju djelatnost.

Primjenom ovako prikazanog analitičkog instrumentarijuma može se za svako preduzeće odrediti u kojoj se razvojnoj fazi nalazi.

3. Moguće osnovne zloupotrebe stečaja u postupku prinudnog poravnanja

(1) Ko u stečajnom postupku ili postupku prinudnog poravnanja prijavi lažno potraživanje ili potraživanje u lažnom isplatnom redu da bi time ostvario pravo koje mu ne pripada, kazniće se novčanom kaznom i zatvorom do jedne godine.

(2) Povjerilac, član povjerilačkog odbora ili stečajni upravnik koji za sebe ili drugoga primi imovinsku korist ili obećanje imovinske koristi da se donese ili da se ne donese određena odluka, ili da se na drugi način ošteti barem jedan povjerilac u stečajnom postupku ili postupku prinudnog poravnanja, kazniće se novčanom kaznom i zatvorom do tri godine.

(3) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se ko povjeriocu, članu upravnog odbora ili stečajnom upravniku da ili obeća imovinsku korist radi izvršenja djela iz stava 2. ovog člana.⁸

4. Oštećenje ili povlašćivanje povjerilaca

(1) Ko znajući da je postao nesposoban za plaćanje, isplatom duga ili na drugi način stavi kojeg povjerioca u povoljniji položaj i time znatno ošteti najmanje jednog od svojih povjerilaca, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do tri godine.

(2) Kaznom iz stava 1. ovog člana kazniće se ko znajući da je postao nesposoban za plaćanje, a u namjeri da izigra povjerioce, prizna neistinito potraživanje, sastavi lažan ugovor ili nekom drugom prevarnom radnjom ošteti najmanje jednog od svojih povjerilaca.

(3) Ako je usljed djela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila znatna šteta ili ako je radi toga prema oštećenom pokrenut postupak prinudnog poravnanja ili stečaj, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.⁹

5. Gašenje (likvidacija) preduzeća ili dijela preduzeća

Konačno, likvidaciji preduzeća se pribjegava ukoliko se isto nalazi u fazi prezaduženosti, ukoliko je nelikvidno, te ukoliko ne postoje realne prognoze daljnjeg razvoja. Cilj (Osmanagić, 2002: 206) likvidacije je gašenje posla, unovčenje imovine, podmirivanje obaveza i odgovarajuća podjela likvidacijskog kapitala. Kod izbora strategije napuštanja djelatnosti menadžment ima nekoliko mogućnosti. Likvidacija cijelog ili dijela preduzeća se uvijek javlja kao krajnje rješenje, ali pametnim „manevrisanjem“ i dobrim poznavanjem pozitivnih poslovno-pravnih normi, u kriznoj situaciji menadžment može prije samog kraja ipak doći do

⁸ Krivični zakon Republike Srpske, član 259, *Službeni glasnik RS*, br. 49/03.

⁹ Krivični zakon Republike Srpske, član 262, *Službeni glasnik RS*, br. 49/03.

određene količine novčanih sredstava kojim može ako ništa drugo onda barem pokušati krenuti iznova sa novom idejom i sa više iskustva u poslovanju.

Prilikom razmišljanja o strategijama izlaza iz krize moramo naglasiti da se obnavljanje (Osmanagić, 2002: 188) preduzeća temelji na identifikovanju zdravog poslovnog jezgra koga treba sačuvati, poslovnog jezgra koga treba odbaciti i poslovnog jezgra koga treba razvijati, te izraditi nove scenarije i strategije odbacivanja, obnavljanja i razvoja. Kod likvidacije (Osmanagić, 2002: 206) u žarištu poslovanja nije nastavak poslovanja preduzeća već njegovo gašenje. U BiH tranziciji, preduzeća za likvidaciju su propustila učiti ili su to radila presporo što je uzrokovalo njihovo gašenje, to može služiti kao školski primjer kako ne treba raditi.

Moglo bi se reći da strategije upravljanja u kriznim uslovima ne daju svijetle perspektive, te se stoga treba baviti krizom prije nego do nje dođe. Potrebno je djelovati u skladu sa promjenama, prilagođavati se okolini i ispravno rješavati identifikovane probleme. Svrha upravljanja krizom nije upravljanje preduzećem kada do krize dođe, već upravljanje usmjereno na budućnost, upravljanje promjenama kako do krize ne bi ni došlo.

Iz svega ranije navedenog se vidi da planovi utemeljeni na realnoj društvenoj situaciji i pravnim normama društva služe kao temelj za rješavanje budućih problema. Plan (Osmanagić, 2002: 27) pomaže u ranom uočavanju problema, otkrivanju njihovih uzroka i pronalasku efikasnog načina njihova rješavanja. Temeljeći se na analizi postojećeg stanja te analizi budućnosti preduzeća i okoline, planiranjem se prikuplja i obrađuje mnoštvo informacija o činjenicama, razvojima, kretanjima i načinima ponašanja. Takve informacije će u svakom slučaju olakšati brže prilagođavanje internim i eksternim promjenama te omogućiti koordinaciju pojedinih poslovnih mjera. Planiranje obuhvata (Perridon i Steiner, 1988: 387–388):

- Predviđanje o mogućoj konstelaciji okoline i ostvarivom načinu djelovanja u budućem razvoju, te
- utvrđivanje načina djelovanja za ostvarenje zadanih planiranih ciljeva u skladu sa odnosnom filozofijom menadžmenta.

Svrha planiranja je u isključivanju, odnosno u smanjenju vjerovatnosti nastupanja neočekivanih događaja kako bi se rizik sveo na minimum (Perridon i Steiner, 1988: 387–388). Važnost planiranja raste uslijed (Egger i Winterheller, 1999: 13–14):

- Potrebe neprekidnog prilagođavanja – zbog brzih promjena brojnih socijalnih, tehničkih i ekonomskih veličina povećava se vjerovatnost nastupanja neočekivanih događaja.

Visoka brzina promjene te značenje posljedica za položaj preduzeća prisiljavaju na, po mogućnosti, brzu reakciju na prve znakove promjena u okolini.

–Povećane kompleksnosti u preduzeću – uopšteno rastuća veličina preduzeća te diverzifikacija proizvoda i tržišta zahtijevaju nove poslovne strukture. Takvo kretanje vodi po pravilu decentralizaciji odluka, zbog čega se pojavljuju brojni problemi usmjeravanja i koordinacije, ovladivi samo pravovremenim usklađivanjem pojedinih ciljeva parcijalnih područja.

6. Unovčenje imovine, obaveza podnošenje prijedloga za otvaranje stečajnog postupka

Prilikom otvaranja likvidacionog postupka likvidacioni upravnik dužan je bez odlaganja u što kraćem vremenskom roku uzeti imovinu pravnog lica nad kojim se sprovodi stečajni postupak i ima ovlaštenje i zakonsku obavezu na unovčavanje imovine tog pravnog lica. Takođe se moraju uzeti u obzir i prava trećih lica nad predmetima koja su vezana za poslovanje tog preduzeća i pravima imovine.

Ako su ispunjene sve pretpostavke za sprovođenje stečajnog postupka koje su definisane u Zakonu o stečajnom postupku, likvidacioni upravnik dužan je da u vremenskom periodu od 15 dana podnese prijedlog za otvaranje stečajnog postupka. Isto tako likvidacioni upravnik je odgovoran za sve štete koje povjeriocima ili članovima pravnog lica nastanu zbog zakašnjelog podnošenja prijedloga.

Radi ove zakonske odredbe veoma je bitno da likvidacioni upravnik na vrijeme i u što kraćem vremenskom periodu ispuni sve potrebne radnje vezane za podnošenje prijedloga za otvaranje stečajnog postupka, ili je u suprotnom odgovoran za sve nastale štete prema potražiocima sredstava, odnosno povjerilaca, kao i prema članovima tog preduzeća. Likvidacioni upravnik dužan je prvo izmiriti sve troškove likvidacionog postupka, a nakon toga izmiriti potraživanja povjeriocima. Iz ove odredbe se jasno vidi da je prije podnošenja prijedloga za otvaranje stečajnog postupka od strane likvidacionog upravnika, likvidacioni upravnik obavezan da izmiri sve troškove nastale tokom likvidacionog postupka, odnosno same troškove likvidacionog postupka. Tek po izmirenju troškova likvidacionog postupka, likvidacioni upravnik može podnijeti prijedlog za otvaranje stečajnog postupka (Nurić i Muminović, 2017).

7. Dioba

Likvidacioni upravnik izmiruje potraživanje povjerilaca, nakon izmirenja troškova postupka. Isto tako likvidacioni upravnik upućuje tog povjerioca da pokrene parnicu u roku od 15 dana radi dokazivanja osnovanosti potraživanja, ukoliko su potraživanja povjerioca za koje ne postoji izvršni naslov sporna. Ako je povjerilac u ostavljenom roku pokrenuo parnicu, tada likvidacioni upravnik obezbjeđuje sredstva radi eventualne isplate te obaveze, a ukoliko povjerilac u ostavljenom roku ne pokrene parnicu kako je navedeno Zakonom, njegovo potraživanje se neće prilikom diobe uzeti u obzir. Iz navedene zakonske odredbe vidimo da likvidacioni upravnik nakon izmirenja troškova likvidacionog postupka, namiruje sva potraživanja povjerilaca, to jest izmiruje sva dugovanja i obaveze pravnog lica nad kojim se vodi likvidacioni postupak. U slučaju da su neka od potraživanja sporna, tada likvidacioni upravnik upućuje povjerioca da pokrene parnicu u vremenskom periodu od 15 dana da bi se dokazalo da ta potraživanja zaista postoje i da imaju pravnu osnovu. U slučaju da povjerilac čija su potraživanja sporna pokrene parnicu, likvidacioni upravnik je dužan da obezbjedi sredstva za slučaj eventualne naplate tog spornog potraživanja. Ako se desi da povjerilac čije je potraživanje sporno ne pokrene parnicu, tada gubi pravo na naplatu zahtjevanog potraživanja, odnosno sporno potraživanje se neće uvrstiti u diobu sredstava pravnog lica nad kojim se vodi likvidacioni postupak.

8. Odgovornost likvidacionog upravnika za unovčenje i diobu

Likvidacioni upravnik odgovara lično za skrivljenu povredu svoje obaveze da unovči imovinu na što bolji mogući način i da prikupljeni iznos podijeli ravnomjerno. Dužnost likvidacionog upravnika je da posluje savjesno i poštujući zakonske odredbe, jer i djelovanje likvidacionog upravnika u suprotnom smjeru od pravilnog povlači krivičnu odgovornost tog lica. Likvidator lično odgovara za sve svoje postupke tokom likvidacionog postupka, a najbitnije u njegovom radu je da imovinu pravnog lica nad kojim se vodi likvidacioni postupak unovči na najbolji mogući način, to jest, da izvuče maksimalnu vrijednost iz imovine tog pravnog lica. Nakon unovčenja imovine pravnog lica nad kojim se vodi likvidacioni postupak, likvidacioni upravnik je dužan da sav prikupljeni iznos od prodaje imovine podijeli ravnomjerno, odnosno proporcionalno opravdanim potraživanjima i njihovoj nominalnoj vrijednosti. Likvidator mora da vodi računa da se namire svi potražioc i to po važnosti, odnosno po veličini i prioritetu potraživanja.

9. Obaveza podnošenja izvještaja i polaganje računa

Likvidacioni upravnik je dužan da na traženje suda dostavi prijedlog načina diobe, tako da po okončanom postupku diobe dostavi izvještaj o svim radnjama sprovedenim tokom postupka. Iz navedene zakonske odredbe vidimo da u slučaju da sud zatraži prijedlog načina izvršenja diobe od likvidacionog upravnika, likvidacioni upravnik je dužan da traženi materijal dostavi sudu na uvid. Nakon završetka postupka diobe likvidacioni upravnik dostavlja izvještaje o svim koracima i radnjama koje je preduzeo tokom likvidacionog postupka da bi sud izvršio uvid u pravilnost vođenja i izvršenja likvidacionog postupka.

10. Zaključenje postupka

Kada sud ustanovi, na osnovu izvještaja likvidacionog upravnika o svim radnjama koje je preduzeo tokom likvidacionog postupka, da je likvidacioni postupak izvršen na valjan način, da je dioba imovine pravnog lica nad kojim se vodi likvidacioni postupak izvršena uspješno i u skladu sa zakonom i da nije bilo nepravilnosti tokom likvidacionog postupka ni od strane likvidacionog upravnika a ni od strane pravnog lica, tada zaključuje likvidacioni postupak. Rješenje o zaključenju postupka mora se po zakonu objaviti u nadležnom *Službenom glasniku*. Kao što vidimo, zakonom je propisano da se zaključivanje likvidacionog postupka mora objaviti u *Službenom glasniku*, sa svrhom uvida građanstva i javnosti o završetku likvidacionog postupka nad pravnim licem nad kojim je vođen likvidacioni postupak.

10.1. *Brisanje iz registra*

Po pravosnažnosti rješenja o zaključenju likvidacionog postupka, sud određuje brisanje pravnog lica iz Registra suda. Po stupanju na snagu rješenja o zaključivanju likvidacionog postupka nad pravnim licem, sud donosi odluku da se to pravno lice nad kojim je zaključen likvidacioni postupak briše iz Registra suda.

Za razliku od stečajnog postupka, gdje pravno lice nad kojim je on vođen može nastaviti poslovanje, prilikom likvidacionog postupka pravno lice u principu prestaje sa radom trajno. Međutim kod nas ima i drugih iskustava. Primjer je “Slana banja” d.d. Tuzla. Ovdje je likvidator, po okončanju postupka likvidacije, predložio likvidacionom sudiji da preduzeće nastavi sa radom. Obrazloženje? Prodajom imovine svi povjerioci su bili namireni a na računu preduzeća je ostalo još 5.000.000,00 km. Sudija je prihvatio prijedlog. Preduzeće je nastavilo dalji uspješan rad.¹⁰

¹⁰ Likvidacioni upravnik je bio Hamdija Muratović jedan od autora ovog rada.

10.2. Primjena propisa o stečaju

Odredbe Zakona o stečajnom postupku shodno se primjenjuju i na postupak likvidacije, ako ovim zakonom nije drugačije određeno. U postupku likvidacije neće se primjenjivati odredbe Zakona o stečajnom postupku kojima se uređuje reorganizacija dužnika, skupština i odbor povjerenika, različni povjerioci, pobijanje pravnih radnji i ročište za glavnu diobu.¹¹ Kao što smo već naveli likvidacioni i stečajni postupak su veoma slični ali ne isti složeni procesi koji se primjenjuju u slučaju nemogućnosti nastavljanja poslovanja iz već navedenih razloga. Zakon o stečajnom postupku je mnogo opširniji i obimniji, tako da se primjenjuje i na slučaj likvidacije nekog pravnog lica osim ako Zakonom o likvidacionom postupku nije drugačije uređeno. Prilikom likvidacionog postupka neće se primjenjivati uredbе iz zakona o stečajnom postupku koje su vezane za reorganizaciju dužnika. Već smo naveli da nakon likvidacije određenog pravnog lica prestaje njegovo postojanje tako da je nemoguć proces reorganizacije.

10.3. Likvidacija društva

Postupak likvidacije može biti, redovan i skraćeni. Za redovan postupak sprovođenja likvidacije potrebno je imenovati likvidatora. Likvidaciju mogu da provode svi članovi društva, kao likvidatori, osim ako je ugovorom o osnivanju društva ili odlukom članova društva ovlaštenje likvidatora povjereno jednom članu ili nekolicini članova ili trećem licu. Ako članovi društva ne imenuju likvidatora u odgovarajućem roku, od dana nastupanja uslova za prestanak društva, na zahtjev člana društva, likvidatora imenuje nadležni sud iz reda trećih lica. Likvidator u obavljanju svojih poslova je dužan da postupa u skladu sa uputstvima članova društva.

Članovi društva mogu odlučiti da se likvidacija društva sprovede po skraćenom postupku, ako pred nadležnim sudom daju izjavu da su izmirili sve obaveze društva prema povjeriocima i da su regulisali sve odnose sa zaposlenima. Članovi odgovaraju za obaveze društva tri godine od dana brisanja društva iz registra (Mitrović I Popović: 2009).

11. Zaključna razmatranja

Stečaj je sastavni dio života brojnih trgovačkih društava, a u određenim državama i građana (fizičkih osoba). Premda su trgovačka društva, kao pravne osobe, napravljena na temelju pretpostavke trajnog poslovanja, u praksi postoje tek rijetka društva koja su uspjela

¹¹ Zakon o likvidacionom postupku RS, član 16, *Službeni glasnik RS*, br. 64/02.

dugotrajno opstati. Dakle, stečaj je dio svakodnevnog poslovnog života, i kao takav predodređen je pravicima i ekonomistima kao objekt interesa.

Svako trgovačko društvo nad kojim se otvara stečaj je u poslovnim i finansijskim poteškoćama, ali svako od tih društava ne mora biti ekonomski neefikasno. Ekonomska efikasnost za trgovačko društvo u poteškoćama znači da ne postoji alternativni način upotrebe njegove imovine koji bi donio veći prinos.

Karakteristike stečajnog sistema bitno utiču na mikroekonomski nivo privrede, odnosno na razvijenost poduzetništva. Makroekonomska je stabilnost također određena kvalitetom stečajnog sistema.

Teorija restrukturiranja u stečaju počiva na potencijalnim ekonomskim i socijalnim prednostima koje proizlaze iz procesa sanacije preduzeća u poteškoćama, te očuvanja imovine umjesto likvidacije u kojoj koristi imaju isključivo i jedino vjerovnici. Opravdanje se pronalazi u uvjerenju (utemeljenom na provedenoj analizi) kako će dužnik imati veću vrijednost ukoliko nastavi poslovati nego ako se rasproda na tržištu, a kako rehabilitacija traje više godina potrebno je koristiti koncept vremenske vrijednosti novca, odnosno procedure diskontiranog novčanog toka.

Samo pravodobno otvaranje stečaja može dovesti do eventualnog restrukturiranja. No, valja uočiti i kako menadžmenti u BiH gotovo uopće nemaju motiva za otvaranje stečaja. Budući da zastupaju vlasnike, a oni u stečaju gube svoju imovinu (jer ona prelazi u ruke vjerovnika), ni to ih ne motivira da otvore stečaj. Svrha stečajnog postupka je tada reducirana i iskrivljena, te se gube sve potencijalne ekonomske koristi. O ozdravljenju nema govora, a institucije su svedene na ulogu mrtvozornika koje još samo trebaju deklarirati ono što je sasvim očito, gašenje preduzeća.

Vidljivo je kako se kod nas praktično provodi iznimno malo restrukturiranja u stečaju (stečajnih planova). Insolventne pravne osobe broje se u hiljadama, no malo se njih zaista i nađe u stečaju, premda postoje zakonske pretpostavke za otvaranje stečaja.

Također, u javnosti se suci (i općenito, i stečajni suci) često promatraju kroz prizmu nedodirljivosti i nepogrešivosti, za što su dijelom i sami odgovorni. Međutim, građani ne mogu suditi sucima ni ocjenjivati njihove odluke. Oni naprosto za to nemaju stručnu spremu isto kao što pacijent nema stručno znanje da bi ocijenio je li ga liječnik pravilno liječi. Iz ovoga proizlazi kako građani nemaju pravo na kritiku sudaca, te suci nisu dužni odgovarati nikome. Pitanja ne samo da ostaju neodgovorena, već su zabranjena u samom začetku.

Ovakvim stavom transparentnost stečajnog postupka svedena je na najnižu mjeru. Sudac donosi odluke koje su u naravi dogme, ne smije ih se analizirati, i ne podliježu kritici. Zaboravlja se kako se svaka odluka mora obrazložiti, i to na način koji mora bit razumljiv strankama u postupku, te kako sudovi i suci nisu sami sebi svrha, nego su prije svega servis građana. Ne samo da su dužni odgovarati građanima jer zbog njih i postoje, nego su to dužni i stoga jer ih građani /porezni obveznici za to plaćaju. Preostaje jedino da se nadamo kako je ovo individualni, a ne generalni stav sudaca.

Stečajni upravitelji, s druge strane, najčešće su advokati, i posao upravitelja najčešće obavljaju kao sekundarni posao uz posao advokata. Slabiji nivo znanja, osobito na području ekonomije, doprinosi problemima koji su golim okom vidljivi. Budući da ne postoji uređen model dodjele slučajeva, pojedini stečajni upravitelji koji su u dobrim odnosima sa sucima rješavaju mnoštvo stečajeva, dok drugi godinama nisu dobili niti jedan predmet.¹² Na ovaj način iznos prihoda stečajnog upravitelja ovisi o ličnom odnosu sa stečajnim sucem koji mu dodjeljuje predmete, to je zakonito, ali otvara širok prostor za moguće zlouporabe službenog položaja.

Nadalje, visok prag tolerancije nadležnih institucija prema poslovnim poteškoćama odrazio se u ad hock kvalitativnoj analizi, gdje su stečajni profesionalci ukazali na prekasno otvaranje stečajeva i po svemu neuređen stečajni sistem, kao i u kvantitativnoj analizi, gdje ekonometrijski modeli na relativno velikom uzorku podataka uspoređujući preduzeća u stečaju i ona koja nisu u stečaju, prepoznali samo omjer radnog kapitala i ukupne imovine kao bitan element financijskih izvještaja koji bi poduzeća u stečaju razlikovali od 'zdravih' preduzeća.

Drugim riječima, stečaj se ne mora desiti čak ni u situaciji kada je poslovanje vrlo loše, odnosno kada financijski pokazatelji ukazuju na zabrinjavajući poslovno-financijski položaj.

Zvanični podaci na nivou BiH pokazuju kako se svega oko 5 % stečajeva uopće otvara, a za ostalih 95 % duboko insolventnih preduzeća tolerira se poslovanje u poteškoćama.

Dakle sasvim pouzdano se može tvrditi da se u BiH loše poslovanje na uštrb stabilnosti privrede u cjelini tolerira, te u kojem tek iznimke odlaze u stečaj, jer su se, po svemu sudeći našle na samom dnu iz kojeg se nisu mogle izvuci ni na koji način.

¹² Npr. stečajni upravitelj N.N. imao je volju sudjelovati u istraživanju, ali nije dobio niti jedan slučaj već četiri godine otkad je položio ispit i postao stečajni upravitelj, te stoga nije imao nikakvih praktičnih saznanja.

LITERATURA

- Bos, Titia M., *The European Insolvency Regulation and the Harmonization of Private International Law in Europe*, Netherlands International Law Review, Volume 50, Issue 01, 2003.
- Council regulation (EC) No 1346/2000 of 29 May 2000., *On insolvency proceedings*, Official Journal L 160, 30/06/2000.
- Deakin, Simon, *Legal Diversity And Regulatory Competition: Which Model For Europe*, Centre for Business Research, University Of Cambridge Working Paper No. 323, 2006.
- Dragutin Mirović, Vitomir Popović *Trgovinsko pravo, statusni dio-privredna društva*, Banja Luka, 2009.
- Egger, A., Winterheller, M. „*Kurzfristige Unternehmens Planung*“, Wien, Linde, 1999.
- Greiner, L. E. – Schein, V.E. – *Power and Organization Development, Mobilizing Power to Implement Change*, 1988. u R.D.
- Grupa autora, *Doing business in 2004, Understanding Regulation*, A copublication of the World Bank, the International Finance Corporation, and Oxford University Press, World Bank, Washington, 2004.
- Greiner, L. E. – Schein, V.E. – *Power and Organization Development, Mobilizing Power to Implement Change*, 1988, u R.D. Stacy: “*Strateški menadžment i organizacijska dinamika*”, Mate, Zagreb, 1997.
- Stacy, *Strateški menadžment i organizacijska dinamika*, Mate, Zagreb, 1997.
- Senić R., *Rast i razvoj preduzeća*, Kragujevac, Zbornik, *Strategije razvoja samoupravnog preduzeća*, CMU i Ekonomski fakultet, Beograd, 1988.
- Stiglitz, Joseph, *Bankruptcy Laws, Basic Economic Principles, Resolution of Financial Distress – An International Perspective on the Design of Bankruptcy Laws*, World Bank Institute, Washington, 2001.
- Krivični zakon Republike Srpske*, član 259, službeni glasnik RS br. 49/03
- Nurić Š., *Uvod u metodologija društvenih i pravnih nauka sa nomotehnikom*, UNT Travnik, 2012.
- Nurić Š., *Uvod u pravo EU*, UNT Travnik, 2012.
- Nurić Š., Marković M., *Evropska unija – pravna i politička stvarnost*, Internacionalni univerzitet Brčko, 2016.

- Nurić Š, M. Muminović, *Menadžment i pravo, prilog savremenom poimanju konvergencije menadžmenta i prava*, Internacionalni univerzitet Brčko, 2017.
- N.W. Chamberlain, *Preduzeće, mikroekonomsko planiranje i akcija*, Savremena administracija, Beograd, 1968.
- Osmanagić Bedenik N., *Operativno planiranje*, Školska knjiga, Zagreb, 2002.
- Perridon, I., Steiner, M., „*Finanzwirtschaft der Unternehmung*“, Vahlen, Munchen, 1988.
- Todosijević R., *O specifičnosti i kompleksnosti vremena kao resursa u ekonomiji preduzeća*, Prognostika, 2008.
- Todorović, *Pretpostavke i elementi formulisanja i realizacije strategije rasta i razvoja preduzeća u savremenim uslovima*, Zbornik, Strategije razvoja samoupravnog preduzeća, CMU I Ekonomski fakultet, Beograd, 1988.
- Todorović J., *Koncepcije strategije rasta preduzeća*, CMU I Ekonomski fakultet, Beograd, 1988.
- Ying Yan, *Credit Rationing, Bankruptcy Cost, and Optimal Debt Contract for Small Business*, Finance 9612003, WPA, 1996.
- Zakon o likvidacionom postupku RS, *Sl. glasnik RS*, br. 64/02.

Hamdija Muratovic, Master of Political Science Saban Nuric, PhD

LEGAL PRACTICE BANKRUPTCY IN THE EUROPEAN UNION AND ASPECTS OF THE APPLICATION OF THE SAME IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

Bankruptcy proceedings have become common in our economy. A number and severness of these cases are often covered by the media, whit alarming commentaries. The real problem is not in the number of bankruptcies. On the contrary, what really damages the economy is the fact that there are those which had to start bankruptcy proceeding, but are still on the market. According to the data from the Finance agency in the period from October 01.2012. to December 04.2015., the largest share in the total number of bankruptcies in Bosnia and Herzegovina has his capital Canton Sarajevo. Even though on the October 31.2016., the total amount of unexecuted bankruptcy payments in all counties is lower than the year before, 40,3% of reported unexecuted bankruptcy payments are located in the Canton Sarajevo, as expected

considering it is the center of the largest number of businesses. Launching the bankruptcy proceeding in due time gives the best chance to company to continue the business, not just the attempt to cover the losses and his liquidation.

Key words: *bankruptcy, economy, liquidation*